

МАМЛАКАТИМИЗДАГИ ЭКОЛОГИК МУАММОЛАР ВА КОНСТИТУЦИЯ

Қўйлиев Тўлқин

ТошДАУ “Гуманитар фанлари” кафедрасининг доценти

Неъматов Нурсултон

Ўрмон хўжалиги ва ландшафт дизайн факултети “Юриспруденция” йўналиши
22- 171-гуруҳ талабаси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада “табиат-жамият-инсон” муносабатларидаги асосий масала табиат бойликларини кейинги авлодларга соғлом қолдириш мақсадида мамлакатимиз Конституцияси ва бошқа ҳужжатларда белгилаб берилган асосий қоидалар ва унга онгли итоаткорлик асосида амалга оширилаётган ишлар устидаги фикрлар ва қонун ости ҳужжатлари асосида амалга оширилаётган ишлар таҳлил этилади.

Калим сўзлар: Конституция, демократик жамият, глобаллашув, қонун, қонун ости ҳужжатлари, табиий ресурслар, экологик ҳуқуқ.

ABSTRACT

This article analyzes the main issue in the relationship "nature-society-man" on the basis of the basic norms of the Constitution of our country and other documents, as well as on the basis of conscious obedience to them, in order to get out of natural resources, healthy for the next generations.

Keywords: Constitution, democratic society, globalization, law, legal documents, natural resources, environmental law.

Бугунги глобаллашув даврида мамлакатимизда демократик ислохатларни янада чуқурлаштириш бўйича олдимизда улкан, муҳим вазифалар билан бир қаторда сайёрамиз келажаги, инсоният тақдири ҳозирги даврда кўп жиҳатдан табиатни муҳофаза қилиш билан боғлиқ бўлган масалаларга ҳам боғлиқ бўлиб қолмоқда. Бошқача қилиб айтганда, табиат ресурсларини муҳофаза қилиш, инсон ва табиатнинг ўзаро муносабатларида мувозанатга эришиш асримизнинг долзарб муаммоларига айланганига анча йиллар бўлди. Тўғрироғи ХХ асрнинг иккинчи ярмидан бошланган бу муаммо ҳам вертикал, ҳам горизантал тарзда ривожланиб инсониятни боши берк кўча сари судраб бормоқда.

Мамлакатимиз Президенти Ш.Мирзиёев тўғри таъкидлаганидек, ”бундан ярим аср илгари Орол денгизи дунёдаги тўртинчи ёпиқ денгиз эди. Бир аалод

ҳаёти давомидаунинг қуриши натижасида нафақат ҳайвонот, балки ўсимлик оламининг кўплаб ноёб турлари ҳам бой берилди. Орол денгизининг қуриган тубидан ҳар йили ҳавога 100 миллион тоннагача туз ва чанг кўтарилади. Энг ёмони, дунёнинг кенг ҳудудларига тарқалаётган бу тўзон бўронлари аҳоли саломатлиги, минтақа табиати ва иқтисодиётига мислсиз зарар етказмоқда.

Ўзбекистон БМТнинг юқорри минбарларидан дунё ҳамжамиятини Орол денгизи қуриши натижасида келиб чиқаётган оқибатларни юмшатиш учун халқаро саъй-ҳаракатларини бирлаштиришга фаол чақириб келмоқда. Натижада БМТ шафелигида Орол бўйи минтақаси учун Инсон хавфсизлиги бўйича кўп томонлама шериклик асосида Траст фонди ташкил этилди. Оролбўйи минтақасини экологик инновациялар ва технологиялар ҳудуди, деб эълон қилиш тўғрисидаги махсус резолюция қабул қилинди.

Бугунги глобал иқлим ўзгаришлари жараёнида кўплаб ривожланган давлатлар ўз Конституцияларига экологияга оид махсус боблар киритмоқда. Бинобарин Ўзбекистон Конституциясида ҳам экологик ҳуқуқлар ҳамда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалаларига доир илғор нормалар уствор ўрин эгаллаши зарур”¹.

Албатта, мамлакатимизда бу соҳада олиб борилаётган кенг кўламли вазифалар қанчалик чуқур ва улуғвор бўлмасин ҳар қандай шароитда у ҳам энг аввало конституциявий тамойил ва қоидаларга мувофиқ тарзда амалга оширилиши, қонун устворлиги бош мезон бўлиши ўта зарурдир. Шу маънода Конституциямизда мамлакатимиздаги барча табиий ресурсларнинг муҳофаза қилиниши, ундан оқилона фойдаланиш лозимлиги ҳам алоҳида эътироф этилган.

Асосий Қонунимизда табиат объектлари муҳофаза этилишининг ҳуқуқий қоида сифатида ўз аксини топиши, давлатимизда яшаётган барча фуқаролар ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар учун умуммажбурий бўлган қоида сифатида белгиланганлигини англатади. Конституцияга мувофиқ табиий ресурслар яъни ер, ер ости бойликлари сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси шунингдек, бошқа табиий ресурслар умуммиллий бойликдир, уларни давлат муҳофаза этади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 55- моддасида жамиятнинг иқтисодий негизлари ҳисобланган “Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ҳамда бошқа табиий бойликлари, улардан оқилона фойдаланиш зарур ва улар давлат муҳофазасидадир”²-деб таъкидланган. Ушбу моддада ўз ифодасини топган табиий ресурсларнинг ҳуқуқий ҳолати ҳақида

¹ Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. Тошкент, “O`zbekiston”. 2022, 123-124-бетлар.

² Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Тошкент, “Ўзбекистон”, 2019. 19-бет.

тўхталиб ўтишда, аввало “умуммиллий бойлик” деган юридик терминнинг конституцияда нима учун ишлатилганлигини ва унинг маъно, мазмуни билиб олмоқ зарурдир. “Умуммиллий бойлик” юридик категория сифатида биринчи навбатда ер, ер ости бойликлари, сувлар, ўсимликлар ва ҳайвонот олами, шунингдек табиий ресурсларнинг кимга тегишлиги эмас, балки ундан кимнинг манфаати йўлида фойдаланиш лозимлигини билдиради. “Табиий ресурсларнинг “умуммиллий бойлик” мақомини ҳисобга олганда табиий ресурсларнинг мулкдори сифатида одатдаги хўжалик муомаласи иштирокчиси бўлган давлат эмас, балки сиёсий ҳокимят, суверенитет соҳиби бўлган давлат назарда тутилади деб айтиш мумкин. Миллий бойлик халққа тегишли бўлган бойликдир”³. Зеро, Конституциямизнинг 7-моддасида “Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан-бир манбаидир”,- дейилса, 2-моддада “Давлат халқ иродасини ифодалайди, унинг манфаатларига хизмат қилади”⁴-дейилади.

Табиий ресурслардан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилишда Ўзбекистон Республикаси Конституциясига асосан Олий Мажлис томонидан кўплаб қонунлар қабул қилинди. Шунингдек, Конституция асосида президент фармонлари ва фармойишлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва йўриқномалар, Вазирликлар ва давлат қумиталари, маҳаллий ҳокимиятлар ҳамда давлатнинг табиий ресурсларни ҳимоя қилиш вазифаси юклатилган махсус бошқарув органлари томонидан юздан ошиқ норматив ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Улар мазмун-моҳиятига кўра асосий, тўғридан тўғри ва бевосита қисимларга ажратилиб мутахассислар томонидан ўрганилиб келинмоқда. Шартли тарзда уларни қуйидаги тарзда кўрсатиш мумкин:

1) Табиий ресурсларни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш умуммиллий бойлик сифатида эътироф этган Конституциямиз асосий қафолат ҳисобланади.

2) Тўғридан тўғри табиий ресурсларни муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланишга қаратилган қонун ҳужжатлари ҳисобланади.

3) Бевосита табиий ресурсларни ҳимоя қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланишга қаратилган қонунчилик ҳужжатларидир.

Конституциямизнинг 55- моддасида қуйидаги хусусиятлар уни ҳар томонлама кенгроқ тушунилишига ва таҳлил қилишга ёрдам беради: А) Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик, ҳайвонот дунёси ҳамда бошқа табиий захираларнинг биринчи марта умумбашарий бойлик деб эълон қилиниши, Б) Юқорида кўрсатилган барча табиий бойликлардан оқилона фойдаланиш

³ Қишлоқ хўжалиги ҳуқуқи. Т.,: 2000. 154-бет.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Тошкент, “Ўзбекистон”, 2019. 4-5-бетлар.

зарурлиги, В) Барча табиий бойликлар ва атроф-муҳит муҳофаза қилиниши. Г) Мавжуд табиий бойликларнинг давлат томонидан муҳофаза қилиниши зарурлиги шулар жумласидандир. Айниқса Ўрта Осиё шароитида сувга бўлган эҳтиёжнинг йилдан йилга ортиб бориши бу соҳада ўзига хос сиёсат юритилишини талаб этмоқда. Шунини ҳисобга олган ҳолда мамлакатимиз Президенти Ш.Мирзиёевнинг Қозоғистон, Тожикистон, Қирғизистон ва Туркменистон Республикалари президентлари билан ўтказиладиган расмий ва норасмий учрашувларнинг диққат марказида кўпинча халқларимизнинг табиатга унинг бойликларини асраб-авайлаган ҳолда муносабатда бўлиш ва умумий сув ресурсларидан биргаликда фойдаланиш борасидаги кўп асрлик анъаналарига суянган ҳолда ҳақиқатдан ҳам салмоқли натижаларга эришиш ғояси устворлик қилиб келмоқда.

Зеро, табиат объектларини муҳофаза қилишга бағишланган қонунларини яратиш бугунги куннинг энг долзарб муаммоларидан бирига айланиб қолди. Чунки ҳозирги экологик таназул шароитида табиий ресурсларни ҳимоя қилиш буйича муносабатларини аниқ, қатъий ҳуқуқий тартибга солиш Конституцияда белгиланган атроф табиий муҳитни ягона муҳим кафолати бўлиши мумкин. Шу сабабдан, табиатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчиликни тараққий эттириш ва такомиллаштириш хусусида ўйлаб кўриш, уларни яратиш концепциялари тўғрисида бош қотириш масаласини орқага ташлаш, кечиктириш экологик тангликни кескинлигига сабаб бўлиши, уни янада чуқурлашига сабаб бўлиши мумкин.

REFERENCES

1. Ш.Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. Тошкент, “O`zbekiston”. 2022, 123-124-бетлар.
2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Тошкент, “Ўзбекистон”, 2019. 19-бет.
3. Қишлоқ хўжалиги ҳуқуқи. Т,: 2000. 154-бет.
4. Баратов, Р. Ў. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 1), 90-95.
5. Baratov, R. U. (2019). INTEGRATION OF A SCIENCE, FORMATION, AND MANUFACTURE IN THE COURSE OF PROFESSIONAL TRAINING. In ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОЛИТОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, ИСТОРИЯ (pp. 51-54).
6. Baratov, R., & Uzbekova, S. (2022). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING. World

scientific research journal, 4(2), 7-11.

7. Baratov, Rashid, and Sadokat Uzbekova. "INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING." *World scientific research journal* 4.2 (2022): 7-11.

8. Ramatov, J., Baratov, R., Jurabayev, N., Umarova, R., & Mamajanova, G. (2022, June). Evolution of railway construction development in Uzbekistan: Past and prospects. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030011). AIP Publishing LLC.

9. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sulstonov, S., & Kushakov, F. (2022). PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 591-597.

10. Baratov, R., Nuriddinov, S., Tokhtaboev, E., & Achilova, G. (2022, June). "One belt-one road" initiative-as a modern transport logistics. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030058). AIP Publishing LLC.

11. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Ҳ., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Хасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.

12. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Ҳ., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрнийёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҶИЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 376-386.

13. Джуманиёз Раматов, Розигуль Умарова, Рашид Баратов, Миршод Хасанов, Сиродж Султонов, Файзулла Кушаков ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ ИСЛАМА НА ТРАНСФОРМАЦИЯ СОЗНАНИЯ // Академические исследования в области педагогических наук. 2022. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problems-of-influence-of-islam-on-coding-transformation> (дата обращения: 31.01.2023).

14. Hasanov M., Tuhtaboev E. THE PERFORMANCE OF THE PERFECT MAN IN THE EASTERN RENESSANCE (ON THE EXAMPLE OF FARABI'S VIEWS) // *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 1-6.

15. М.Н.Хасанов, Д.А.Ҳафизов, Р.Х.Тоиров, & Х.Қ.Болтабоев. (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙ ЯШАГАН ДАВРДАГИ ИЛМ-ФАН ВА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ . *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 4(3), 137–140. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/new/article/view/627>

16. Jumaniyoz Ramatov, Rozigul Umarova, Rashid Baratov, Mirshod Khasanov, Siroj Sultonov, & Fayzulla Kushakov (2022). MODERN REQUIREMENTS FOR THE SPIRITUAL IMAGE OF YOUNG PEOPLE AND ITS MANIFESTATION IN PRACTICE. *Academic research in educational sciences*, 3 (10), 582-586.
17. Ramatov, J.S., & Khasanov, M.N. (2022). SOCIAL ASPECTS OF PROFESSIONAL QUALITY IMPROVEMENT (ON THE EXAMPLE OF THE RAILWAY SECTOR). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (6), 969-976.
18. Ramatov, Ж.С., Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). XIX АСРДА ҲИНДИСТОНДАГИ ИЖТИМОИЙ – ФАЛСАФИЙ ЖАРАЁНЛАР. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (6), 1070-1078.
19. Жўрабоев, Н. Ю., Кушаков, Ф. А., Султанов, С. Ҳ., & Хасанов, М. Н. (2022). КОНФУЦИЙЛИК ХУСУСИЯТЛАРИДАН ХИТОЙ ФАЛСАФАСИНИНГ КЕНГАЙИШИ. *World scientific research journal*, 9(2), 37-42.